

**МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МОБІЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

У статті розроблено структурну модель системи формування базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних працівників, що включає в себе мету, суб'єкти процесу, зміст, форми й технології формування професійної мобільності фахівців.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, педагогічна діяльність, уміння, навички, мотивація, професійна орієнтація.

Хомюк Ирина Владимировна

**МОДЕЛЬ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
МОБИЛЬНОСТИ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СОТРУДНИКОВ**

В статье разработана структурная модель системы формирования базового уровня профессиональной мобильности научно-педагогических сотрудников, которая включает в себя цель, субъекты процесса, содержание, формы и технологии формирования профессиональной мобильности специалистов.

Ключевые слова. Мобильность, профессиональная мобильность, педагогическая деятельность, умения, навыки, мотивации, профессиональная ориентация.

Khomyuk Irina Vladimirovna.

**MODEL SYSTEM FORMATION PROFESSIONAL MOBILITY OF
SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL SPECIALISTS**

In the article developed a structural model of the formation of baseline occupational mobility of teaching staff, which includes the target, the subjects of the process, content, form and technology of forming professional mobility specialists.

Key words: mobility, professional mobility, pedagogical activity, abilities, skills, motivations, professional orientation.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток ринкової економіки зумовив швидкоплинне формування ринку праці, висунув нові вимоги до змісту і процесу підготовки кваліфікованих фахівців. Постає питання: «Яким вимогам має підлягати фахівець сьогодення?» На нашу думку, сучасний фахівець-професіонал має бути готовим до систематичного оновлення свого багажу знань, освоєння нових технологій та інформаційних джерел, що зумовлені бурхливим розвитком науки і техніки, вміти адаптуватися до цих змін у суспільстві й бути конкурентоспроможним у відповідній сфері діяльності. На передній план виходить така якість фахівця, як професійна мобільність, що є запорукою успішності молоді людини у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукових джерел показує, що базовими для розв'язання проблеми розвитку професійної мобільності є дослідження, пов'язані з ідеєю формування нового покоління фахівців та наукового осмислення проблеми мобільності (В. П. Андрущенко, П. Блау, О. Данкен, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, П. А. Сорокін, Д. Фезерман та інші).

Деякі аспекти феномену професійної мобільності висвітлені в педагогічних дослідженнях з проблеми формування професійної компетентності фахівців різних напрямів підготовки, і саме професійна мобільність розглядається як одна з важливих складових професійної компетентності (Е. Ф. Зеєр, І. А. Зимня, А. К. Маркова, А. В. Хуторський та ін.).

Питанню формування професійної мобільності приділяють увагу все більше коло вчених нашої держави – О. М. Джеджула, Є. А. Іванченко, Н. В. Коваліско, Л. І. Нічуговська, Е. В. Сайфутдинова, Л. Л. Сушенцева, І. В. Шпекторенко; країн близького зарубіжжя – О. І. Архангельський, Н. В. Василенко, Л. В. Горюнова, С. Е. Каплина, С. А. Кугель, Н. С. Мерзлякова; країн дальнього зарубіжжя – Goldthorpe J., Mark E. Mendenhall, Barbara Townley та ін.

У працях цих учених відображено пошук нових підходів до формування професійної мобільності фахівців, проте питання формування професійної мобільності науково-педагогічних працівників залишається недостатньо вивченим.

Мета статті полягає у побудові моделі системи формування професійної мобільності науково-педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Синтезувавши у своїй концепції уявлення багатьох вчених-педагогів [1, 2, 3, 4], дамо своє визначення поняття системи формування професійної мобільності науково-педагогічних працівників.

Система формування професійної мобільності науково-педагогічних працівників – це внутрішньовпорядкована структура елементів, яка становить цілісність, сукупність теоретичних, методологічних та технологічних компонентів, організований комплекс засобів з реалізації формування виділених складових професійної мобільності, застосовуючи компетентністний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи.

Кожна система має системоутворювальний чинник, який є об'єктивною потребою, що задовольняється за допомогою створення даної системи. Системоутворювальним чинником може виступати мета: елементи системи об'єднуються і функціонують заради якоїсь певної мети. Реально мета виступає інтегратором в живій природі на високому рівні її розвитку. У соціальній системі мета є одним з ведучих системоутворювальних чинників.

П. К. Анохин зазначає, що системоутворювальним чинником «всього живого на нашій планеті» [5, с. 75] є результат. Більш того, він звужує тип систем, де «працює» знайдена закономірність, до таких, які формують параметри результату «у вигляді певної моделі раніше, ніж з'явиться сам результат» [5, с. 76], ототожнюючи таким чином «результат» і «мету», оскільки формування моделі результату і її реалізація – це цілеспрямована діяльність. Таке розуміння системоутворювального чинника ми візьмемо за основу в межах нашого дослідження. Системоутворювальним чинником обираємо

сформованість базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних працівників, як результат функціонування системи формування професійної мобільності в середовищі фундаментальних дисциплін.

Одним з важливих чинників мобільності, значення якого постійно зростає, є освіта – саме вона стає передумовою та індикатором соціального становища працівників. Освіту називають прогресивним чинником вертикальної мобільності, оскільки чим вищий освітній рівень, тим вища ймовірність переміщення у вищі за статусом соціальні групи. Більш освічені працівники, як правило, краще адаптуються до нових умов, успішніше виконують виробничі завдання, ефективніше включаються в громадську діяльність, а отже, швидше досягають визнання. Дослідження засвідчують, що найбільшою стійкістю відзначаються висококваліфіковані групи працівників, професійна мобільність тим менша, чим вища кваліфікація [6, с. 152].

Поняття «модель» (з французької мови *modele* – міра, зразок, норма; у перекладі з латині – образ, зменшений варіант, спрощений опис складного явища чи процесу) трактується як зразок, що відтворює, імітує будову та дію будь-якого об'єкта, а, відтак, використовується для отримання нових знань про об'єкт [7]. Модель – це розроблений на основі теорії варіант практичної діяльності (Є. А. Ямбург). Такий варіант практичної діяльності становить певну систему. Будь-яке моделювання педагогічного явища представлене, відповідно, функціями конкретного виду професійно-педагогічної діяльності. Додамо, що «сутність моделювання як методу наукового пізнання полягає в заміні досліджуваного об'єкта «замісником» (моделлю), який має суттєві з точки зору мети дослідження риси, властивості, відносини чи зв'язки об'єкта – оригіналу, що розширює можливості експериментування і дозволяє розповсюджувати на оригінал результати, отримані на моделі» [8, с. 12].

У цьому контексті відомий німецький фахівець з педагогічної діагностики та моделювання К. Інгенкамп відзначає, що «під моделлю розуміється така уявно подана чи матеріально реалізована система, яка, відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна подати його так, що

її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт» [9, с. 23]. Таке розуміння моделі візьмемо за основу в межах нашого дослідження.

Структурна модель формування складових базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних працівників може бути представлена як педагогічний проект діяльності, взятий у її цілісній єдності і сукупності професійних функцій і особистих якостей фахівця.

Розроблена нами структурна модель формування складових базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних працівників (рис. 1) представляє систему формування професійної мобільності та завдяки визначенню компонентів включає такі блоки: цільовий, змістовий, організаційно-процесуальний, функціональний, оцінково-результативний, які забезпечують можливість більш чітко уявити цілеспрямований процес формування професійної мобільності науково-педагогічних працівників.

Цільовий блок – підготовка науково-педагогічних кадрів у нинішніх умовах має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості, розкриття усіх закладених у ній потенційних задатків, сил, здібностей, здатності до творчості, прийняття нестандартних та оперативних рішень. З огляду на це, визначення цілей і завдань навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах передбачає формування особистості з високим рівнем професійної мобільності, що є запорукою її конкурентоспроможності на ринку праці.

Змістовий блок передбачає формування складових базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних кадрів, професійної спрямованості особистості, стимулювання її до професійного самовдосконалення. У змісті базового рівня професійної мобільності виокремлено чотири складові, що взаємопов'язані між собою: *професійно-мотиваційну* (позитивна мотивація до професійної діяльності); *когнітивну* (знаннева сфера особистості); *діяльнісну* (сукупність умінь, навичок, які актуалізуються в процесі здійснення професійної діяльності), *гностичну*

(усвідомленість особистістю змісту майбутньої професійної діяльності, вдосконалення своїх знань шляхом самоосвіти).

Організаційно-процесуальний блок, в якому ми виділяємо процесуальний аспект формування базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних працівників, включає такі структурні компоненти:

– *принципи формування професійної мобільності* (єдності та взаємозв'язку теорії та практики навчання; цілісність, безперервність і системність у формуванні базового рівня професійної мобільності; послідовне моделювання в навчанні цілісного змісту професійної діяльності фахівця; особистісно-діяльнісного підходу до навчання);

– *педагогічні умови формування професійної мобільності* науково-педагогічних кадрів: створення адекватного навчального середовища, яке забезпечить необхідні умови для формування професійної мобільності у процесі навчання фундаментальних дисциплін; створення позитивної мотиваційної настанови на професійну мобільність; використання засобів інтерактивного навчання як важливої складової адекватного навчального середовища;

– *етапи формування професійної мобільності*:

1) *діагностичний*, на якому сутність формування складових професійної мобільності науково-педагогічних працівників полягає у визначенні рівнів: професійно-орієнтаційного та мотиваційного під час вибору професії; вміння орієнтуватися в інформаційному матеріалі та раціонально відбирати й аналізувати інформацію;

2) *діяльнісний*, на якому відбувається формування структурних компонентів базового рівня професійної мобільності, засвоєння теоретичних та практичних знань, удосконалення умінь та навичок самоосвіти на основі набутих знань шляхом перенесення їх у нові нестандартні ситуації;

3) *контрольно-корекційний* спрямований на перевірку та корекцію сформованих компонентів базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних працівників;

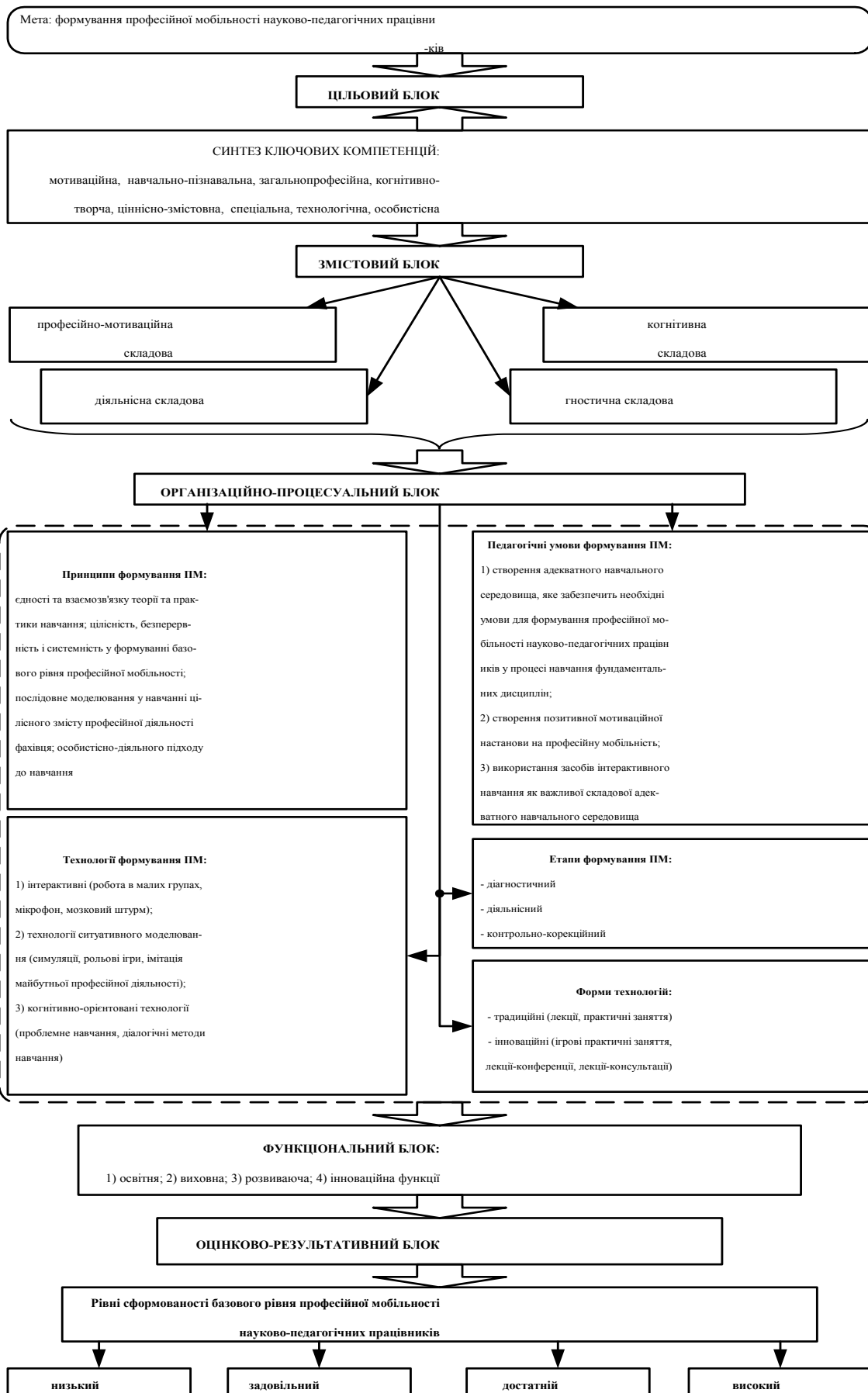

Рис. 1. Структурна модель формування базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних працівників

– *форми*: традиційні (лекції, практичні заняття), інноваційні (ігрові практичні заняття, лекції-конференції, лекції-консультації) і *технології*: інтерактивні (робота в малих групах, міктофон, мозковий штурм), ситуативного моделювання (симуляції, імітація майбутньої професійної діяльності, рольові ігри), когнітивно-орієнтовані (діалогічні методи навчання, проблемне навчання).

Функціональний блок. Запропонована нами структурна модель дозволяє виділити такі функції формування базового рівня професійної мобільності науково-педагогічних працівників:

1) освітню – формує систему фахових знань, умінь та навичок;

2) виховну – формує в майбутнього фахівця життєві установки і принципи, уявлення про соціально-моральні норми, цінності, ідеали і стандарти професійної поведінки;

3) розвиваючу – сприяє формуванню фахівця як особистості та підготовки його до самостійної професійної діяльності, самореалізації;

4) інноваційну – формує у свідомості фахівців його здібності до вирішення професійних завдань нового типу і сприяє розвитку адаптації до змінних умов професійної діяльності. Розвиває вміння одержувати, відбирати, зберігати, відтворювати, передавати та інтегрувати інформацію.

Оцінково-результативний блок розробленої моделі передбачає поєднання критеріїв сформованості складових професійної мобільності, а також діагностичний інструментарій, побудований на їхній основі.

Висновки. Проблема формування професійно важливих якостей на сучасному етапі привертає увагу все більшого числа дослідників, що пояснюється необхідністю створення такої моделі навчання, яка б дозволила забезпечити практичну підготовку майбутнього фахівця у ВНЗ і скоротити період його предметної та соціальної адаптації до умов виробництва. Формування цілісної системи професійно важливих якостей є вузловим моментом професійного становлення особистості, в зв'язку з цим актуальним є

задача виявлення педагогічних факторів, що впливають на якість процесу оволодіння професією.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні концепцій, принципів, форм та методів формування професійної мобільності у науково-педагогічних працівників.

Список використаної літератури

1. Берталанфи Л. Общая теория систем – критический обзор / Берталанфи Л. // Исследования по общей теории систем / [общ. ред. В. Н. Садовского, Э. Г. Юдина]. – М. : Прогресс, 1969. – С. 29.
2. Архангельський С. І. Лекції з наукової організації навчального процесу у вищій школі / С. І. Архангельський. – М., 2002. – 146 с.
3. Кузьмина Н. В. Понятие «педагогической системы» и критерии ее оценки / Кузьмина Н. В. // Методы систематического педагогического исследования / [под ред. Н. В. Кузьминой]. – М. : Народное образование, 2002. – С. 7–52.
4. Методы системного педагогического исследования / [под ред. Н. В. Кузьминой]. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1980. – 172 с.
5. Анохин П. К. Философские аспекты теории функциональной системы: изб. тр. / Анохин Петр Кузьмич. – М. : Наука, 1978. – 400 с.
6. Бляхман Л. С. Мобильность кадров на промышленном предприятии / Л. С. Бляхман. – К. : Наук. думка, 1981. – 185 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – С. 534.
8. Основы внутришкольного управления / Под ред. П. В. Худоминского. – М. : Педагогика, 1997. – 168 с.
9. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика: пер. с нем. / К. Ингенкамп. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.